

Robert Matijašić, *U sjeni, okružen svjetlom. Dr. Ivan Matijašić – život i djelo (1916. – 2001.)*, Pazin: Katedra Čakavskog sabora Pazin, 2016., 311 str.

Monografija o poznatom i cijenjenom istarskom liječniku Ivanu Matijašiću napisana je točno stotinu godina nakon njegova rođenja. U Predgovoru (7-8) autor objašnjava motive koji su ga potaknuli na pisanje ove monografije u kojoj se isprepleću historiografska, dokumentarna i memoarska metodologija.

Prvi dio monografije (11-169) donosi sedam poglavlja i kronološki se dotiče povijesti obitelji Matijašić, obrađuje se djetinjstvo i školovanje Ivana Matijašića, stradavanje po nacističkim logorima tijekom Drugoga svjetskog rata te poslijeratni život do 1961. Drugi dio (171-263) ima šest poglavlja i bavi se razdobljem Matijašićeva života od 1962. do njegove smrti 2001. Slijede „Pogovor“ (265-266), „Prilozi: dokumenti i pisma“ (269-299) iz osobne ostavštine Ivana Matijašića, „Popis priopćenja na skupovima“ (301-302), „Popis objavljenih radova“ Ivana Matijašića (303-304) te popis literature (305-310) i internetskih izvora (311).

Poglavlje „Korijeni: Borut, Zarečje i Pazin“ (11-43) donosi podrijetlo obitelji Matijašić, rasprostranjenost toga prezimena diljem Istre i Hrvatske te doseljavanje Matijašićâ u Istru krajem 15. stoljeća. Prva jezgra naseljavanja obitelji koje su nosile prezime Matijašić bila je vjerojatno u Boljunu, a s vremenom su naselile i područje Zamaska, na granici Pazinske knežije s mletačkim područjem prema Motovunu, gdje se prezime i danas nalazi u velikom broju. Podrijetlo obitelji Ivana Matijašića s očeve strane zapisano je u knjizi Stanja duša (*Status animarum*) borutske kapelanije, a s majčine je strane podrijetlo zapisano u zarečkoj knjizi Stanja duša. Ivan (1868. – 1916.), otac Ivana Matijašića, doselio se u Pazin, u kojem je između 1900. i 1910. upoznao Ivanovu majku Karolinu Gržetić te se s njom vjenčao 1911. Slijedeće godine dobili su sina Josipa, a 1916. Ivana. Obiteljski je mir prekinuo Prvi svjetski rat, u kojem je Ivan od 1915. služio kao pripadnik inženjerijske satnije 1. bojne 97. pješачke pukovnije austro-ugarske kopnene vojske. Potom je premješten u 164. pučkoustašku (*Landsturm*) bojnu na južnotirolsko bojište, gdje je i poginuo u lipnju 1916.

Poglavlje „Djetinjstvo i mladost: Pazin 1916. – 1935.“ (45-67) govori o djetinjstvu i školovanju dr. Matijašića. Vodeću je ulogu u životima dva

mala brata imala njihova majka Karolina. Ona je kao udovica, u teškim vremenima Prvoga svjetskog rata i poraća othranila i školovala dvoje djece s čvrstim uvjerenjem da će ih samo obrazovanje izvesti iz neimaštine u kojoj su živjeli. U Pazinu je 1927. Ivan završio petogodišnju osnovnu školu, a potom i četverorazrednu gimnaziju Gian Rinaldo Carli (koja bi danas odgovarala višim razredima osnovne škole). Godine 1931. polazi pazinski licej, koji završava 1935., kada u ljetnom roku maturira, ali i polaže stručni ispit za učitelja te dobiva diplomu učitelja za osnovnu školu. Unatoč toj diplomu odlučuje upisati studij medicine. Nezaobilazna osoba i prijatelj kojega je stekao tijekom školovanja bio je tri godine stariji Antun Bertoša, a sudbina je htjela da su zajedno završili u logoru u Dachauu, gdje je Antun preminuo u kolovozu 1944.

„Studij medicine: Perugia i Assisi. Prve službe: 1935. – 1943.“ (69-87) naslov je trećega poglavlja. Ivan je odabrao studij medicine u Perugii jer je dobio posao odgojitelja u jednom konviktu u Assisiju kraj Perugie. Tako je mogao i financirati svoj studij. Radio je u konviktu pet godina bez prekida kao odgojitelj, noćni čuvar u spavaonicama i tajnik u upravi. U slobodno vrijeme pohađao je Medicinski fakultet u Perugii i bolnicu u Assisiju. Nedostatak financijskih sredstava bio mu je velika prepreka pri studiranju, ali ga je majka Karolina hrabrila i bila mu velik oslonac u školovanju. Tijekom studija počeo se više zanimati za plućnu tuberkulozu i općenito za plućne bolesti. Diplomirao je 31. svibnja 1941. i ubrzo počeo raditi u bolnicama u Anconi, Puli, Bariju (gdje je i položio stručni ispit), Susku, Rijeci i Pazinu. U Rijeci dolazi u doticaj s pokretom otpora, za koji nabavlja lijekove iz riječke bolnice. U svibnju 1943. nalazimo ga u Firenci, gdje pohađa sanitetsku časničku školu. U srpnju 1943. vraća se u Pazin, gdje dočekuje kapitulaciju Italije u rujnu 1943.

Drugi svjetski rat i život u logoru opisani su u poglavlju „Rat i zarobljeništvo: Pazin, 1943., Dachau 1943. – 1944.“ (89-109). U Istri je nakon kapitulacije Italije buknuo kratkotrajni općenarodni ustanak, u kojem Ivan radi kao liječnik u bolnici u Pazinu, gdje organizira medicinsku pomoć ranjenicima i bolesnicima, ali i opskrbu potrebnim materijalom, lijekovima i priborom. Nakon njemačkoga zauzeća Pazina bolnica je početkom listopada 1943. evakuirana u Gologoricu, u kojoj se brine za ranjenike i bolesnike često se izlažući pogibelji. Pod optužbom da je pomagao antifašistički pokret uhićen je krajem listopada 1943. i odveden u zatvor u pazinskom Kaštelu, a

nedugo potom i u pulski zatvor. Slijedio je put kojim su prošle tisuće Istrana i Istranki po nacističkim i fašističkim logorima diljem Trećega Reicha i fašističke Italije. Iz Pazina je prebačen u Pulu, potom u Trst u zatvor Coroneo, a zatim stočnim vagonima u logor Dachau u blizini Münchena, u koji dolazi 16. siječnja 1944. Ponižavanje, kažnjavanje, strah, glad, bolest, hladnoća, robovski rad i smrt bili su svakodnevnica u Dachauu. Ivan radi kao bravar u jednoj tvornici za popravljanje lokomotiva koja je bila podružnica logora Dachau. Istovremeno se u jednom njemačkom logoru nalazi i njegov brat kao talijanski ratni zarobljenik. U svibnju 1944. u logoru se zbog zaraznih bolesti pojavila potreba za liječnicima. Ivan se prijavljuje kao liječnik, prolazi provjeru i biva raspoređen na rad u logorsku bolnicu.

Nastavak logoraškoga života dr. Matijašića opisuje se i u narednom poglavlju „Logorski liječnik: Saulgau, 1944. – 1945.“ (111-127). Nakon pet i pol mjeseci boravka u koncentracijskom logoru u Dachauu, u lipnju 1944. prebačen je u vanjski radni logor Saulgau u pokrajini Baden – Württemberg. U Dachauu se posljednji put pozdravio s Antunom Bertošom, koji je ubrzo umro. Osim liječenju logoraša, u logoru se posvećuje učenju stranih jezika. Uči njemački, a kao samouk je učio engleski jezik. U travnju 1945. logor oslobađa francuska vojska. Nakon oslobođenja i dalje u logoru liječi bolesne i ranjene te 30. kolovoza 1945. napušta Saulgau, čime završava dvogodišnje zatočeništvo koje je ostavilo dubok fizički i psihički trag u njegovu životu.

„Ponovno u Pazinu: 1945. – 1948.“ (129-143) trogodišnja je epizoda u vrlo teškim poslijeratnim vremenima za Istru i njezine stanovnike. Ivan se vraća u Pazin. Iz zarobljeničtva se vraća i njegov brat Josip pa je obitelj opet na okupu. Zapošljava je u pazinskoj bolnici. Situacija u zdravstvu je vrlo loša. Nema dovoljno liječnika ni bolničkih postelja. Jako je niska higijenska razina, haraju zarazne bolesti, nema ni lijekova. Ivan se koristi svojim poznanstvima i nabavlja različite medicinske potrepštine preko svojih veza u Trstu. Društveno je angažiran, želi pomoći ljudima na različite načine. Volontira u riječkoj bolnici, aktivan je i u Crvenom križu. Besplatno je pregledavao i liječio sjemeništance u Pazinu, iako to nije bilo popularno u to vrijeme. Majka ga je nagovarala na odlazak u Italiju, u kojoj bi možda imao bolje uvjete za stručno usavršavanje. Unatoč tome i unatoč nekim neslaganjima s postupcima nove vlasti, Ivan je odlučio ostati u Istri. Nakon rujna 1947. i odlaska iz Pule većine liječnika talijanske narodnosti Ivan dobiva mjesto liječnika u Civilnoj bolnici u Puli. Istovremeno je jednom

tjedno bio obvezan obnašati dužnost liječnika u Antituberkuloznom dispanzeru u Pazinu.

Prvi dio monografije završava poglavljem „Kirurgija: Pula, 1948. – 1961.“ (145-169). U Puli se zaposlio na Kirurškom odjelu, na kojem su radila dva liječnika. U bolnici je upoznao Edvige Pikec, medicinsku sestru s kojom će se 1956. vjenčati. Nakon dvomjesečnoga sanitetskog tečaja u vojsci, 1955. dobiva specijalizaciju iz kirurgije koju će odraditi u Zagrebu. U lipnju 1956. izvodi u pulskoj bolnici tzv. Krukenbergov zahvat spašavajući život jednom sedmogodišnjem dječaku kojem je u rukama eksplodirala bomba zaostala iz rata. U braku su Edvige i on dobili dva sina, Roberta 1957. i Dragana 1960.; nastanili su se u stanu u zgradi pored pulske Arene. Godine 1961. umire majka Karolina. I dalje se stručno usavršava, a u tim se godinama razvija i širi pulska bolnica. Dobila je naziv Medicinski centar Pula i uspostavljena je suradnja s većim centrima u zemlji i inozemstvu.

Drugi dio monografije bavi se razdobljem života dr. Matijašića od 1962. pa do njegove smrti 2001., a temelji se i na osobnim sjećanjima pisca Roberta Matijašića. U poglavlju „Šef odjela: Pula, 1962. – 1967.“ (171-187) opisuje se razvoj pulske bolnice kada je Ivan Matijašić postavljen za šefa Kirurškoga odjela. Reorganizirao je odjel; umjesto dotadašnje podjele na dva odsjeka, ustrojio je tri: Traumatologiju, Urologiju i Abdominalni odsjek. Operacijski je trakt ostao posebnom jedinicom s dvije operacijske dvorane i pomoćnim prostorijama. Kasnije je organizirao i četvrti odsjek, torakalni. U srpnju 1962. izveo je opet Krukenbergov zahvat. O tom događaju snimljen je i film, koji je 1965. prikazan na stručnim sastancima u Puli i Rijeci. Istovremeno je održao mnoga stručna predavanja u zemlji i inozemstvu. Ostalo je zabilježeno da se pulska bolnica u vrijeme dok je bio šef Kirurškoga odjela modernizirala i proširila te po svojoj kvaliteti i stručnosti postala poznata u zemlji i inozemstvu.

Traganje za bolje plaćenim poslom i stalna želja za stručnim usavršavanjem odvela je Matijašića i njegovu obitelj u Libiju. Život i rad u Libiji opisani su u poglavlju „Libija: Shahat, 1967. – 1970.“ (189-203). U Libiji je najčešća bila dijagnoza tuberkuloze pluća, a većina je pacijenata bila stara do 30 godina. Obitelj je Matijašić u lipnju 1967. bila svjedokom Šestodnevna rata, u kojem je izraelska vojska napala svoje egipatske, jordanske, sirijske i libanonske susjede. U Libiji je 1969. došlo do revolucije, u kojoj je pukovnik Gadafi s vlasti svrgnuo kralja Idrisa i uveo arapskosocijalistički

model upravljanja. Sljedeće je godine Matijašiću istekao trogodišnji ugovor s libijskom vladom te se vratio u Pulu.

„Šef odjela, drugi put: Pula, 1970. – 1973.“ (205–221) poglavlje je koje govori o razdoblju koje se može smatrati najplodnijim u njegovoj karijeri. Sudjeluje na mnogim međunarodnim kongresima te postaje jedan od vodećih liječnika za kirurgiju šake. U veljači 1973. postaje doktor znanosti s temom disertacije „Jednoslojni šav u probavnom traktu“. Na jednom je od svojih putovanja 1971. posjetio i logor Dachau. Svoje utiske iz Dachaua nikad nije ispričao obitelji, ali je s fotografija snimljenih tom prigodom vidljivo da je na tom mjestu proživio i vidio strašne stvari o kojima gotovo nikada nije govorio.

Godine 1973. odlazi u Njemačku – poglavlje „Gastarbeiter: Überlingen, 1973. – 1978.“ (223–239) – radi kao liječnik u bolnici u Messkirchu, malom gradiću u okrugu Sigmaringen, u kojem je rođen i poznati filozof Martin Heidegger. Sljedeće godine prelazi u bolnicu u veći grad Überlingen, koji se nalazi na obali Bodenskoga jezera. Veliko priznanje dobiva u listopadu 1974., kada je primljen u članstvo International College of Surgeons, što je najveće priznanje koje kirurg može dobiti. U Überlingenu radi do konca 1978., a potom se vraća u Pulu. Odlaskom iz Njemačke zatvorio je dva poglavlja svojega života, dva njemačka iskustva, logorsko i profesionalno.

Predzadnje poglavlje „Privatna praksa: Pazin, 1979. – 1990.“ (241–251) donosi povratak u Pazin, u kojem otvara privatnu liječničku praksu. Obnovio je staru kuću, ishodio sve potrebne dozvole i 1979. postao privatni liječnik. Počeo se zanimati i za akupunkturu. U Pazinu radi do 1984. te odlazi u mirovinu.

„Kraj: 1990. – 2001.“ (253–263) posljednje je poglavlje monografije o životu dr. Ivana Matijašića. Devedesete su godine donijele demokratske promjene u Hrvatskoj. Matijašić se radovao većoj slobodi, ali se istovremeno bojao rata i njegovih posljedica. I sam je iskusio rat i sve strahote koje donose ratna razaranja i ljudska mržnja. Premda u godinama, stavio se na raspolaganje sanitetskom stožeru u Puli. Težak udarac donosi mu smrt brata Josipa u prosincu 1991. Slobodno vrijeme koristi za učenje stranih jezika, čitanje i druženje s unucima. Vrlo ga je ganulo i obradovalo otkriće groba oca Ivana na austro-ugarskom vojnom groblju u Cittadelli pokraj Padove. Pozne godine i bolest (dijabetes) činile su svoje. Dana 22. prosinca

2000. završio je u bolnici, u kojoj je 29. siječnja 2001. preminuo. Mirno, tiho i neprimjetno, kako je i živio.

Monografija o dr. Ivanu Matijašiću istovremeno je i monografija o povijesti Istre dvadesetoga stoljeća. Život istarskoga čovjeka pratimo kroz dva svjetska rata, kroz Domovinski rat, kroz četiri različite države i različita društvena uređenja. Siromaštvo, glad, loše zdravstvene prilike, nemogućnost školovanja istarska su zbilja cijele prve polovice dvadesetoga stoljeća. U takvim se okolnostima, zahvaljujući požrtvovnoj majci koja je uvidjela važnost obrazovanja, školovao Ivan Matijašić. Kroz njegov životopis pratimo dramatične političke i društvene događaje i njihove posljedice na život običnih ljudi. Kroz njegovu osobnu povijest pratimo razvoj zdravstva i zdravstvenih ustanova u Istri. Njegovo se svjedočanstvo o logoraškim danima uklapa u strašna i bolna svjedočanstva tisuća Istrana zatočenika koncentracijskih logora. Ova je monografija vrlo vrijedno historiografsko djelo. Kombinacijom brojnih izvora i metodom usmene povijesti autor je kroz životopis dr. Matijašića iznio izvrstan prikaz političkih, društvenih i zdravstvenih promjena u Istri tijekom dvadesetoga stoljeća.

Igor Jovanović

Antonio Mirković, *L'Istria nei miei ricordi*, Monografie – Extra serie I, Rovigno: Centro di ricerche storiche, Rovigno / Unione italiana, Fiume / Università popolare di Trieste, 2015., 214 str.

Knjiga Antonija Mirkovića nije rezultat istraživanja nekoga profesionalnog povjesničara, već je riječ o biografskom i autobiografskom pokušaju zaokruživanja jednoga životnog puta kroz koji je autor prošao u svojih skoro devet desetljeća provedenih na istarskome tlu. Već naslov sugerira da je Mirkovićev cilj predstaviti čitatelju vlastiti pogled na transformacije poluotoka kroz vrijeme, nudeći pregršt malih priča te poznatih i manje poznatih anegdota iz njegova i istarskoga svakodnevnog života. Zahvaljujući poslu liječnika, autor je veći dio svoje egzistencije proveo uz bok običnih ljudi, u vremenu kada je obiteljski liječnik često postajao i obiteljski prijatelj, što mu je na koncu omogućilo da vlastitim doživljajima, sjećanjima i iskustvima pridoda i one mnogih drugih istarskih stanovnika.